

Analýza možností poskytování mikropůjček v ČR

15. června 2012

Obsah

Manažerské shrnutí	3
1 Úvod a cíle	7
2 Náš přístup	9
3 Analýza stávajících možností drobných úvěrů v ČR.....	11
3.1 Analýza poskytování drobných úvěrů v ČR	11
3.1.1 Vyhodnocení úspěšnosti dosavadního poskytování drobných úvěrů drobným a malým podnikatelům	14
3.1.2 Komerční banky	17
3.2 Závěry vyplývající z analýzy trhu v ČR.....	18
3.2.1 Situace na trhu mikropůjček v ČR.....	18
3.2.2 Rizika poskytování mikropůjček	20
3.2.3 Odhad absorpční kapacity trhu mikropůjček v ČR.....	20
4 Analýza zahraničních zkušeností v oblasti mikrofinancování	21
4.1 Evropská unie	21
4.1.1 Mikrofinancování Progress	21
4.1.2 JASMINE.....	23
4.1.3 microStart (Belgie).....	24
4.1.4 UnLtd (Velká Británie)	24
4.1.5 ADIE (Francie).....	25
4.1.6 Optimist (Německo)	26
4.2 Mikrofinancování ve třetích zemích (MyELEN.com)	27
4.3 Závěry z analýzy zahraničních zkušeností	27
5 Doporučení	29
5.1 Zaměření poskytování podpory formou mikropůjček	29
5.1.1 Vymezení trhu a cílových skupin.....	29
5.1.2 Návrh odvětvového zaměření vycházejícího z Nařízení EK pro období 2014 – 2020	29
5.2 Podmínky poskytování podpory ve formě mikropůjček	31
5.3 Finanční alokace a výše poskytnutých úvěrů.....	33
5.4 Implementační struktura.....	33
5.5 Edukace příjemců půjček, správa portfolia	34

Manažerské shrnutí

V návaznosti na cíle definované v objednávce jsme v průběhu realizace zakázky provedli následující činnosti:

- **Analýza českého trhu** se zaměřením na identifikaci možností drobných úvěrů pro živnostníky, mikro a malé podnikatele. V této části jsme se zaměřili jak na schémata financovaná z veřejných zdrojů (předvstupní fondy, strukturální fondy, krajské a obecní rozpočty), tak na produkty poskytované bankovními institucemi v České republice.
- **Analýza zkušeností ze zahraničí** se zaměřením na nástroje spravované institucemi Evropské unie, programy fungující v zemích Evropské unie a zemích třetího světa.
- **Definování doporučení** na základě závěrů z výše uvedených analýz a s ohledem na možné zaměření a způsob implementace podpory formou mikropůjček v programovém období 2014 – 2020.

Hlavní závěry z analýzy českého trhu

Na základě analýzy jsme dospěli k níže uvedeným závěrům v několika hlavních oblastech:

- vymezení trhu mikropůjček;
- zaměření poskytování podpory, správa portfolia;
- podmínky poskytování podpory;
- organizační zajištění a zdroje.

Vymezení trhu mikropůjček

Dosavadní zkušenosti s poskytováním mikropůjček na trhu v ČR se týkají pouze drobných půjček v tradičním smyslu, nikoli sociálních mikropůjček.

Zaměření poskytování podpory, správa portfolia

V České republice jsou aktivně poskytovány pouze drobné úvěry (malé půjčky) s omezenou dostupností (regionální, odvětvovou nebo institucionální – jako např. Fond mikropůjček JIC).

Nejobtížnější přístup k úvěrům mají v ČR dvě skupiny potenciálních žadatelů, na které nejsou zaměřeny žádné standardní ani zvýhodněné bankovní či mimobankovní produkty. Jedná se o:

- drobné živnostníky, zemědělce a řemeslníky (OSVČ), kteří potřebují vybavení pro rozšíření svého podnikání a zaměstnání dalších osob.
- osoby s ekonomickým a sociálním vyloučením pro účely zahájení činnosti jako OSVČ nebo založení jiné formy sociálního podniku.

Zejména podpora druhé skupiny potenciálních žadatelů souvisí s uplatňováním aktivní politiky zaměstnanosti, které je formálně v gesci Ministerstva práce a sociálních věcí (MPSV). MPSV se na aktivitách poskytování drobných úvěrů mikropodnikům na celostátní úrovni (především ve smyslu podílu na implementaci programů spravovaných ČMZRB) dosud nepodílelo.

Podmínky poskytování podpory

Poskytování tohoto typu půjček je z velké části založeno na vztahu mezi poskytovatelem a příjemcem, a to jak ve fázi schvalování, tak ve fázi splácení. Zejména komerční banky při poskytování velmi zohledňují úvěrovou historii klientů, což limituje přístup k úvěrům začínající podnikatelům.

Finanční alokace a výše poskytnutých úvěrů

Dle zjištěných skutečností a zkušeností z ukončených či probíhajících programů lze identifikovat převis poptávky po drobných úvěrech ze strany podnikatelů.

Horní hranice půjček poskytovaných drobným, malým a středním podnikatelům se nejčastěji pohybuje mezi 750 tis. až 1 mil. Kč.

Manažerské shrnutí (pokračování)

Organizační zajištění a zdroje

Na českém trhu aktivně nepůsobí nebankovní subjekty se zkušenostmi s poskytováním mikropůjček. Poskytování drobných či zvýhodněných úvěrů bylo doménou komerčních bank nebo státních institucí (ČMZRB, CzechInvest).

Dále jsme identifikovali několik základních rizik spojených s poskytováním mikropůjček v České republice:

- **Nadprůměrný podíl případů platební neschopnosti** (defaultů) v portfoliích příjemců podpory;
- **Limitované využití a uplatnění zajišťovacích nástrojů** (tzv. mitigantů rizika), nejčastěji směnek;
- **Obtížná vymahatelnost** nesplacených půjček, zejména poskytnutých z veřejných zdrojů;
- **Vysoké provozní náklady** spojené s poskytováním úvěrů a správou úvěrového portfolia.

Hlavní závěry z analýzy zahraničních zkušeností

Na základě analýzy jsme dospěli k závěrům v několika hlavních oblastech:

- vymezení trhu mikrofinancování;
- zaměření poskytování podpory;
- podmínky poskytování podpory;
- práce s příjemci úvěrů (správa portfolia);
- finanční alokace a výše poskytnutých úvěrů;
- organizační zajištění a zdroje.

Vymezení trhu mikrofinancování

Poskytovatelé mikrofinancování vycházejí při definování svých produktů z definice Evropské komise (viz kapitola 1 této zprávy).

Zaměření poskytování podpory

Podpora prostřednictvím mikrofinancování není omezována. Objevuje se nicméně zaměření regionální, dané působností konkrétního poskytovatele. Při definování zaměření podpory je vždy důležitý sociální či rozvojový rozměr. Zároveň není podpora nutně zaměřena na začínající podnikatele.

Podmínky poskytování podpory

Snahou je nastavit parametry poskytovaných produktů maximálně v souladu s tržním prostředím. Např. úroková míra je v některých případech vyšší než standardní tržní. A to z toho důvodu, že je potřeba zohlednit vyšší rizikovost těchto produktů a vysoké provozní náklady a náklady na správu portfolia.

Práce s příjemci úvěrů (správa portfolia)

Důležitým aspektem je skutečnost, že finanční podpora je vždy spojena s osobním přístupem k příjemci podpory/ podnikateli. Ve všech schématech je kladen důraz na další vzdělávání podnikatelů, poradenství, coaching a mentoring s cílem zvyšovat podnikatelské dovednosti, a tím stabilitu příjemce podpory/podnikatele.

Finanční alokace a výše poskytnutých úvěrů

Objem poskytovaných prostředků není vysoký. Snahou poskytovatelů je udržet si takový objem, který odpovídá jejich schopnosti spravovat úvěrové portfolio, a to zejména s ohledem na výše zmíněný osobní přístup k úvěrovaným osobám.

Manažerské shrnutí (pokračování)

Organizační zajištění a zdroje

Poskytovatelé nejsou vždy bankovní institucí. V mnoha případech se jedná o neziskové či charitativní instituce. Důležitá je znalost místních podmínek a schopnost navázat kontakt s příjemcem podpory, protože u tohoto typu financování je velmi důležitá důvěra a osobní vztah mezi poskytovatelem a příjemcem podpory.

Zdroje jsou tvořeny zejména zdroji soukromými (banky, příp. soukromí donátoři) a v omezené míře zdroji veřejnými (např. SRN nebo Velká Británie).

Hlavní doporučení

Doporučení jsme strukturovali do několika hlavních oblastí:

- zaměření poskytování podpory;
- podmínky poskytování podpory;
- finanční alokace;
- implementační struktura.;
- edukace příjemců půjček, správa portfolia.

Zaměření poskytování podpory

Před rozhodnutím o poskytování podpory prostřednictvím mikropůjček je nutné vyjasnit všechny nezbytné aspekty – cíle podpory, cílové skupiny, účely úvěrů, tematické či odvětvové zaměření.

Jako nejvhodnější skupiny příjemců podpory ve formě mikropůjček v České republice se jeví následující:

- malí zemědělci/farmáři ;
- drobní živnostníci, řemeslníci a mikropodniky;
- sociálně či ekonomicky znevýhodněné skupiny za účelem zvýšení počtu podnikajících (OSVČ), rozvoje sociálních podniků a sociálního podnikání.

Zároveň je vhodné oddělit tento typ podpory od podpory začínajících podniků.

Podmínky poskytování podpory

Nastavení podpory formou mikropůjček by mělo respektovat tržní situaci a orientovat se na zaplnění mezery na trhu. Cílem by mělo být rozšíření přístupu vybraných cílových skupin k získání návratných finančních prostředků. Zároveň by se tato forma podpory neměla dostat do rozporu se základními pravidly pro poskytování mikropůjček obsaženými v Evropském kodexu chování při poskytování mikropůjček.

Při stanovování podmínek (úroková míra, spoluúcast, formy zajištění, podklady pro posouzení úvěrovatelnosti) by měla být respektována specifika jednotlivých cílových skupin podpory.

Finanční alokace

Finanční alokace by měly být stanoveny obezřetně zejména s ohledem na skutečnost, že trh v tomto segmentu není v ČR rozvinutý a s ohledem na schopnost poskytovatelů zajistit kvalitní a efektivní správu portfolia při zajištění přijatelné míry rizikovitosti.

Prostředky do jednotlivých úrovní implementační struktury by měly být ze zdroje (státní rozpočet, operační programy) převáděny v tranších, kterým bude předcházet vyhodnocení výsledků předchozích kol a stanovení odhadů a výhledů do budoucího období.

Manažerské shrnutí (pokračování)

Implementační struktura

Obecně by implementační struktura měla zahrnovat centrální prvek, který zajistí aktivizaci dalších poskytovatelů mikropůjček (bankovních i nebankovních) a poskytne jim asistenci či know-how při správě portfolia i včetně vzdělávání.

Edukace příjemců půjček, správa portfolia

Poskytování mikropůjček by mělo být spojeno s individuální péčí o příjemce podpory (tj. poradenství, coaching, mentoring), čemuž by mělo odpovídat i zastoupení subjektu, schopného tuto činnost vykonávat, v implementační struktuře podpory.

Správa portfolia by měla být nastavena tak, aby předcházela případům defaultu příjemců půjčky. Měla by zahrnout pravidelnou komunikaci a sledování vývoje finanční kondice příjemců a vývoje realizace podnikatelského záměru.

1 Úvod a cíle

V souvislosti s přípravou kohezní politiky Evropské unie na období po roce 2013 je posilována role návratných způsobů podpory (zejména nástrojů finančního inženýrství) na úkor tradičního dotačního financování. Cílem implementace nástrojů finančního inženýrství je zejména zvyšování efektivity prostředků poskytovaných z veřejných zdrojů, kdy využitím vhodných intervencí bude zajištěna návratnost těchto prostředků.

Trend zvyšování podílu inovativních finančních nástrojů je patrný z návrhů nařízení pro implementaci strukturálních fondů v programovém období 2014 – 2020 (zejména Obecné nařízení, verze z října 2011), a to zejména v následujících aspektech:

- Podpora využití finančních nástrojů by se nově měla vztahovat nejen na financování investičních projektů (z Evropského fondu regionálního rozvoje), ale také na podporu operací z Evropského sociálního fondu.
- Dle nařízení o ESF by měla být podpora z ESF znásobena využitím finančních nástrojů tak, aby došlo k podpoře studentů, tvorbě nových pracovních míst, mobility pracovní síly, sociálnímu začleňování a sociálnímu podnikání. Mělo by jít o nástroje typu sdíleného rizika, soukromého kapitálu, záručních fondů, holdingových fondů a úvěrových fondů.

Oproti současnému využití nástrojů návratné pomoci (cca 4 % alokace) je uváděn jako cíl Evropské komise (EK) zvýšení tohoto podílu na alespoň 10 % alokace pro příští programové období.

S implementací návratných forem podpory souvisí i iniciativa JASMINE, jejímž prostřednictvím poskytuje Evropský investiční fond (EIF) technickou asistenci poskytovatelům mikrofinancování v jednotlivých členských státech.

V návaznosti na zhodnocení možnosti implementace finančního nástroje JASMINE prostřednictvím poskytování mikropůjček byly cíle projektu následující:

- Analýza stávajících možností drobných úvěrů pro osoby samostatně výdělečně činné (OSVČ) a malé firmy v ČR;
- Analýza případových studií z ostatních zemí, jejichž systém a zkušenosti jsou přenositelné do České republiky.
- Návrh/doporučení vhodného zaměření, požadovaných dopadů a smyslu implementace mikropůjček (respektive finančního nástroje JASMINE) v České republice.
- Obecný návrh/doporučení odvětvového zaměření poskytovaných mikropůjček a návrh možného zaměření jejich poskytování (respektive zaměření finančního nástroje JASMINE) s ohledem na návrhy Nařízení 2014+.

Vymezení okruhu aktivit, které jsou zařazovány mezi mikrofinancování, je velmi široké. V návaznosti na cíle projektu považujeme za relevantní definici Evropské komise týkající se mikropůjček¹.

Mikropůjčka je definována jako úvěr do 25 000 EUR, určený jak novým, tak existujícím drobným podnikatelům (do 9 zaměstnanců) a pro fyzické osoby, které se chtějí stát samostatně výdělečně činnými („zaměstnat sami sebe“), ale mají obtížný přístup k získání klasických bankovních úvěrů. Částka může být menší, a to v návaznosti na velikost příslušného trhu (jako průměrná částka je uváděno 10 000 EUR v původních členských státech EU a 3 800 EUR v nových členských státech).

¹ Commission Staff Working Paper “Microcredit for European small businesses“, SEC(2004)1156; „Competitiveness and Innovation Framework Programme“, 1639/2006/EC.

1 Úvod a cíle (pokračování)

Dle vymezení Evropské komise by za mikropůjčky neměly být považovány spotřebitelské úvěry². Za mikropůjčku lze naopak považovat drobné úvěry osobám s rizikem sociálního vyloučení, protože jim umožňují zapojit se do ekonomické aktivity. Širší vymezení mikropůjček je ze strany Evropské komise využíváno především proto, že mikrofinancování je ve světě realizováno v mnoha podobách. Užší definice mikropůjček vylučuje výnosné mikrofinancování.

Evropská komise v této souvislosti uvádí, že:

- drobní podnikatelé představují 91 % všech podnikatelských subjektů;
- 99 % všech start-upů v EU jsou mikropodniky (do 10 zaměstnanců s obratem ≤ 2 mil. EUR) a malé podniky (do 50 zaměstnanců s obratem ≤ 10 mil. EUR).

Pro drobné úvěry, které jsou označovány jako mikropůjčky, jsou typické dvě kategorie trhu:

1. **tradiční mikropůjčky** pro mikropodniky a malé a střední podnikatele (členy obchodních organizací/komor);
2. **sociální mikropůjčky** zaměřené na osoby s ekonomickým a sociálním vyloučením (především dlouhodobě nezaměstnaní, občané v předdůchodovém věku, příslušníci národnostních menšin, tělesně postižení a jinak handicapovaní občané).

Předmětem analýzy bylo rovněž posouzení těchto kategorií s ohledem na využitelnost mikropůjček a možnosti jejich poskytování na českém trhu.

Tato zpráva byla připravena na základě Objednacího listu č. 1101/2012 ze dne 14. května 2012 objednatele Ministerstva pro místní rozvoj ČR (dále jen „**Objednatel**“ nebo „**MMR**“) a dodavatele PricewaterhouseCoopers Česká republika, s.r.o. (dále jen „**Zhotovitel**“).

Tento výstup Zhotovitele je adresován a určen výhradně Objednateli. Toto dílo je určeno výhradně pro potřeby Objednatele. Zhotovitel neponese žádnou odpovědnost vůči žádné třetí straně, které toto dílo bude předloženo nebo se s ním jinak seznámí.

² The Regulation of Microcredit in Europe (Expert Group Report), duben 2007.

2 Náš přístup

Pro účely této analýzy jsme vycházeli z definice mikropůjček (širšího vymezení) uvedené v předchozí kapitole.

V první etapě řešení projektu byli identifikováni poskytovatelé mikropůjček (respektive půjček malého rozsahu) v České republice), a to jak současní, tak potenciální. Poskytovatele půjček malého rozsahu jsme rozdělili do následujících tří základních skupin:

- poskytovatelé sociálních mikropůjček v zahraničí, kteří zvažují nebo usilují o rozšíření či přesun aktivit do České republiky;
- poskytovatelé drobných zvýhodněných půjček;
- komerční banky.

Kromě strany stávající a potenciální nabídky jsme oslovili také zástupce strany poptávky po mikrofinancování, tj. profesní sdružení a organizace sdružující mikropodniky, případně inovativní firmy (viz Tabulka 1).

Typ instituce	Název
Veřejná správa	Ministerstvo průmyslu a obchodu ČR
Instituce sdružující potenciální příjemce	HUB Praha
Instituce sdružující potenciální příjemce	Asociace malého a středního podnikání
Instituce sdružující potenciální příjemce	JIC Brno
Instituce sdružující potenciální příjemce	Cech malířů a lakýrníků
Instituce sdružující potenciální příjemce	Innovation Leadership Agency (ILA)
Zástupce poskytovatelů	Microfinance a.s.
Zástupce poskytovatelů	ČMZRB
Zástupce poskytovatelů	Komerční banka, a.s.
Zástupce poskytovatelů	Česká spořitelna a.s.
Zástupce poskytovatelů	AirBank

Tabulka 1: Přehled oslovených institucí

S využitím informací poskytnutých v rámci řízených pohovorů s oslovenými respondenty jsme provedli šetření stávajících možností získání drobných úvěrů a podpory osob samostatně výdělečně činných (OSVČ) v ČR. Byly vyhodnoceny parametry a dopady nejvýznamnějších programů poskytujících drobné úvěry, ať už jde o již uzavřené zdroje, nebo o dosud probíhající podporu.

Za účelem porovnání parametrů jednotlivých zdrojů drobných úvěrů jsme uvedené programy seřadili do tabulky, která je přehledem možných příjemců půjčky, velikosti půjčky, úrokové sazby, doby splatnosti a způsobu zajištění. Tyto podmínky je nezbytné nastavit v případě implementace každého nástroje návratné podpory, tedy včetně poskytování mikropůjček v programovém období 2014 – 2020.

S ohledem na využitelnost dosavadních zkušeností považujeme za důležité vyhodnotit dopady již ukončených i probíhajících programů, a to především z hlediska úspěšnosti poskytování drobných úvěrů. Tuto úspěšnost vyhodnocujeme na základě odvození tzv. míry defaultu neboli podílu rizikových úvěrů, jejichž příjemci nebyli schopni dostát svým úvěrovým závazkům.

Uvedené údaje slouží rovněž k porovnání poptávky po tomto typu půjček a odpovídající nabídky produktů, a to především z hlediska rozsahu (tj. odhadu převisu poptávky vyjádřeném počtem neúspěšných žadatelů) a z hlediska zaměření (především za účelem odvození potenciálních cílových skupin příjemců mikropůjček, které mají ve stávajícím tržním prostředí nejobtížnější přístup k získání standardního či zvýhodněného úvěru).

2 Náš přístup (pokračování)

Na základě zjištěných skutečností a provedené analýzy jsme provedli kvalifikovaný odhad absorpční kapacity trhu drobných úvěrů v ČR. Odhad je založen na odborných stanoviscích oslovených respondentů a na průměrné roční úvěrové angažovanosti dosavadních poskytovatelů, přičemž v potaz jsme brali rovněž dostupné informace o absorpční kapacitě zahraničních nástrojů zaměřených na mikropůjčky.

V návaznosti na analýzu českého trhu jsme provedli vyhodnocení příkladů dobré praxe v zahraničí, kde jsme se zaměřili jednak na schémata implementovaná institucemi Evropské unie a dále na programy ve vybraných evropských zemích a zemích třetího světa. Jejich přehled je uveden v následující tabulce.

Země	Název
EU	Progress
EU	JASMINE
Belgie	microStart
Velká Británie	Unlimited
Francie	ADIE
SRN	Optimist
Mexiko	MyELEN.com

Tabulka 2 Přehled analyzovaných schémat podpory mikrofinancování v zahraničí

Základní zjištění týkající se českého trhu drobných půjček i vybraných případových studií (Best Practices) ze zahraničí jsme využili pro formulaci doporučení týkajících se možného zaměření a způsobu implementace podpory formou mikropůjček v programovém období 2014 – 2020.

3 Analýza stávajících možností drobných úvěrů v ČR

3.1 Analýza poskytování drobných úvěrů v ČR

V České republice byly drobné úvěry (ve smyslu půjček malého objemu poskytovaných malým a drobným podnikatelům s využitím veřejných zdrojů) poskytovány v gesci Ministerstva průmyslu a obchodu (MPO) od roku 1993.

V období před vstupem do Evropské unie se jednalo především o půjčky poskytované nebankovní formou (tj. především ze zdrojů státního rozpočtu). Jeden z nejvýraznějších nástrojů byly programy Malé půjčky PHARE 99 a Program MALÉ PŮJČKY. Nejprve se jednalo o nebankovní úvěry pro malé podniky poskytované Agenturou pro rozvoj podnikání (příspěvková organizace MPO, která byla později sloučena do organizace CzechInvest) v rámci předvstupního nástroje PHARE.³ Na realizaci programu spolupracovala síť Regionálních poradenských a informačních center (RPIC), Podnikatelských inovačních center (BIC) a Asociací podnikatelek a manažerek (APM).

V rámci strukturálních fondů Evropské unie v obou realizovaných programových obdobích (tj. 2004 až 2006 a 2007 až 2013) jsou nejvýznamnějším zdrojem úvěry poskytované Českomoravskou záruční a rozvojovou bankou, a. s. (ČMZRB) z programů realizovaných v gesci MPO, a to bankovním způsobem.

Uvedené dosavadní možnosti podpory OSVČ a malých podniků formou drobných úvěrů jsou shrnuty v Tabulce 3.

³ Součástí programů podpory malého a středního podnikání schválené usnesením vlády č. 1257/2000.

3 Analýza stávajících možností drobných úvěrů v ČR (pokračování)

Program	Poskytovatel půjčky	Oprávnění příjemci	Realizace programu	Účel úvěru	Úvěrové podmínky (parametry)			
					Výše úvěru (tis. Kč)	Doba splatnosti	Úroková sazba	Zajištění
Program Malé půjčky PHARE 99, MALÉ PŮJČKY	Agentura pro rozvoj podnikání (od roku 2004 CzechInvest)	Drobné podniky, malé podniky	2000 - 2004	investice do technologií, nákup know-how, nákup provozního materiálu, řešení přechodného nedostatku likvidity	300 - 1.000	4 roky	diskontní sazba ENB + 1 % p. a.	Bianko směnka
START (OPPP - 2.1. Zakládání a rozvoj malých a středních podniků)	ČMZRB, a.s.	Malí podnikatelé (FO i PO) vstupující do podnikání (do 1 roku nebo po 7 letech)	2004 - 2006	Pořízení/rekonstrukce DHIM a DNIM (alespoň z 50 %)	FO, PO s jedním společníkem: 100 - 500 (90 % nákladů) PO s více společníky: 100 - 1.000	6 let	0%	Směnka
KREDIT (OPPP - 2.1. Zakládání a rozvoj malých a středních podniků)	ČMZRB, a.s.	MSP s kratší historií (max. 7 uzavřených období)	2004 - 2006	Pořízení/rekonstrukce DHIM a DNIM, provozní náklady	200 - 2.000 (do 90 % nákladů) 2.000- 5.000 (do 80 % nákladů) podřízený úvěr: 500 - 12.000 (do 50 % nákladů)	6 let 9 let (odklad splátek až 6 let)	Pevná, 4 % p. a. Pevná, 3%, p. a.	Směnka (aval 1 FO nebo 1 PO)

3 Analýza stávajících možností drobných úvěrů v ČR (pokračování)

Program	Poskytovatel půjčky	Oprávnění příjemci	Realizace programu	Účel úvěru	Úvěrové podmínky (parametry)			
					Výše úvěru (tis. Kč)	Doba splatnosti	Úroková sazba	Zajištění
START (OPPI, PO 1 Vznik firem)	ČMZRB, a.s.	Drobný podnikatel (FO i PO podle CZ-NACE)	2007 - 2008 (ve formě bezúročných půjček)	Pořízení/rekonstrukce DHIM a DNIM, provozní náklady	FO, PO s jedním společníkem: 100 - 750 (90 % nákladů) PO s více společníky: 100 - 1.500	7 let	0%	Směnka
Program zvýhodněných regionálních úvěrů pro malé podnikatele a obce v Jihočeském kraji	ČMZRB, a.s.	Malý podnikatel (podle CZ-NACE)	2012 (dosud probíhající)	Pořízení a rekonstrukce dlouhodobého majetku, zásob a drobného majetku	do 1.000 (maximální úvěrová angažovanost)	5 let	Pevná, 5 % p. a.	Směnka
Fond mikropůjček (JIC)	Jihomoravské inovační centrum	Začínající podnikatelé (do 3 let)	od 2004	Vývoj prototypů, nákup výrobních zařízení, mzdové náklady	250 - 750	3 roky, možnost odložení splátek až o 1 rok	Pevná, 3%, p. a.	Vlastní majetek podnikatele

Tabulka 3: Přehled parametrů dosavadních programů poskytujících drobné úvěry pro OSVČ a malé podniky

3 Analýza stávajících možností drobných úvěrů v ČR (pokračování)

3.1.1 Vyhodnocení úspěšnosti dosavadního poskytování drobných úvěrů drobným a malým podnikatelům

Na základě dostupných informací lze rámcově vyhodnotit úspěšnost jednotlivých programů podpory, a to z hlediska zájmu cílových skupin i rizikovosti jednotlivých programů, vyjádřených prostřednictvím úvěrové ztráty, respektive míry defaultu (viz níže).

Program Malé půjčky PHARE 99 (MALÉ PŮJČKY)

Programy malých půjček poskytovaných v rámci předvstupní pomoci se vyznačovaly velkým převísem poptávky (z počtu žádostí 617 žádostí o půjčku o Malé půjčky PHARE 99 bylo schváleno 393 půjček v celkové hodnotě 330 143 460 Kč). Splaceno bylo 359 půjček (jistina 318 743 234 Kč, úroky 30 167 772 Kč). Nesplacená jistina úroků byla dle veřejně dostupných zdrojů k 31. 12. 2009 ve výši 11 358 738 Kč, dlužné úroky ve výši 260 731 Kč a sankční úroky ve výši 2 023 940 Kč.

Hodnota pohledávek ve správě agentury CzechInvest a ČMZRB (z vybraných programů, tj. Malé půjčky PHARE 99, Obnova 1997, Obnova 2002 a Technos – PHARE) byla k 31. 12. 2009 ve výši 112 590 353 Kč, z toho 56 233 583 Kč tvořila částka nesplacené jistiny, 6 784 979 Kč řádné úroky a 49 571 791 Kč sankční úroky.

Uvedené údaje, publikované v rámci přípravy blokového prodeje pohledávek vybraných programů PHARE, dokládají slabé stránky (respektive faktory rizikovosti) poskytování půjček malého rozsahu drobným a malým podnikatelům (viz kapitola 3.2 této zprávy).

Programy START a KREDIT (v rámci OPMP)

Úspěšnost programů zaměřených na podporu malých a drobných podnikatelů lze ilustrovat na počtu a objemu poskytnutých úvěrů podle jednotlivých let a na počtu nesplácených/vymáhaných úvěrů. Tyto informace jsou dostupné za programy START a KREDIT, a to prostřednictvím výročních zpráv OPMP, které jsou k dispozici za období let 2005 až 2008.

Součástí ex post evaluace Operačního programu Průmysl a podnikání (OPMP, realizovaný v programovém období 2004 – 2006) bylo porovnání obou těchto programů z hlediska procenta zamítnutých žádostí. Větší úspěšnost žadatelů byla identifikována v programu START, což dle závěrečné evaluační zprávy⁴ souvisí s mírnějšími podmínkami pro poskytování úvěrů (program KREDIT, kde byl vyšší podíl zamítnutých žádostí, se z hlediska podmínek více blížil standardně poskytovaným bankovním úvěrům, viz Tabulka 3). Tato větší úspěšnost žadatelů o podporu z programu START je provázena vyšší mírou rizikových úvěrů (viz Tabulka 4).

Výroční zpráva OPMP za rok 2007 poukazuje na změny tržní situace, které se staly kritickými pro kapitálově slabé a velmi málo zkušené podnikatele. Údaje o vymáhaných pohledávkách za roky 2007 a 2008 shrnují Tabulky 4 a 5, které uvádějí objem úvěrů vymáhaných jak ze strany finančních úřadů, tak ze strany ČMZRB, na kterou vymáhání pohledávek od finančních úřadů přešlo (pro smlouvy uzavřené po 1. dubnu 2006).

⁴ Blíže viz Celkové vyhodnocení výsledků a dopadů realizace Operačního programu Průmysl a podnikání 2004-2006.

3 Analýza stávajících možností drobných úvěrů v ČR (pokračování)

Program START	Poskytnuté úvěry (dle stavu čerpání)		Rizikové/vymáhané úvěry	
	Počet	Objem (tis. Kč)	Počet	Objem (tis. Kč)
2005	360	153 711	0	0
2006	297	130 237	0	0
2007	140	57 417	81	26 238
2008	0	0	69	16 900
Celkem	797	341 365	150	43 138

Tabulka 4: Přehled úspěšnosti poskytování úvěrů v programu START (za období 2005 – 2008)

Program KREDIT	Poskytnuté úvěry		Rizikové/vymáhané úvěry	
	Počet	Objem (tis. Kč)	Počet	Objem (tis. Kč)
2005	288	512 393	0	0
2006	374	742 130	0	0
2007	79	213 071	58	58 396
2008	8	39 800	66	46 500
Celkem	749	1 507 394	124	104 896

Tabulka 5: Přehled úspěšnosti poskytování úvěrů v programu KREDIT (za období 2005 – 2008)

Z uvedených údajů můžeme pro oba programy odvodit přibližnou míru defaultu. Míra defaultu vyjadřuje, jaké procento úvěrů/příjemců⁵ z celkového počtu úvěrů/příjemců poskytnutých v době trvání podpory bylo rizikové (tj. zařazeno mezi rizikové projekty nebo vymáháno bez uhrazení dlužníkem za dané období):

- **Program START:** Z celkového počtu příjemců se dostalo cca 19 % do platební neschopnosti ještě v průběhu poskytování podpory. To představuje cca 13 % z částky, která byla poskytnuta a vyčerpána v rámci podpory.
- **Program KREDIT:** Z celkového počtu příjemců se dostalo cca 16,5 % do platební neschopnosti ještě v průběhu poskytování podpory. To představuje cca 7 % z částky, která byla poskytnuta a vyčerpána v rámci podpory.

V této souvislosti je třeba vzít v potaz, že uvedená čísla nezahrnují případy platební neschopnosti, které vznikly po skončení poskytování podpory v rámci již existujícího portfolia, tj. od roku 2009, kdy už nebyly poskytovány ani čerpány nové úvěry. Míra rizikovosti úvěrů se v rámci portfolia poskytovatele půjček pohybuje (stejně jako v případě programu MALÉ PŮJČKY) mezi 20 až 30 %.

⁵ Dle podmínek poskytování podpory by měl odpovídat počet příjemců počtu poskytnutých úvěrů, neboť na 1 příjemce připadá možnost čerpání jednoho úvěru.

3 Analýza stávajících možností drobných úvěrů v ČR (pokračování)

Program START (OPPI, realizace 2007 – 2008)

V rámci programu START, který je součástí realizace Prioritní osy 1 „Vznik firem“ Operačního programu Podnikání a inovace (OPPI, v programovém období 2007 – 2013), byly dosud vyhlášeny dvě výzvy pro příjem žádostí:⁶

- I. výzva
 - Kontinuální příjem žádostí o bezúročné úvěry probíhal v období od 2. 7. 2007 do 31. 12. 2008, plánovaná alokace 42 mil. Kč.
 - Současně byla vyhlášena výzva na poskytování záruk s plánovanou alokací 60 mil. Kč.
 - Kontinuální výzva byla ukončena již k 31. 1. 2008 z důvodu vysokého počtu zaregistrovaných žádostí o podporu ve vztahu k finančním limitům pro dané období.
- II. výzva
 - Na základě zkušeností z první výzvy byla pro druhou výzvu forma podpory zúžena pouze na možnost získat zvýhodněnou záruku (do výše 80 % jistiny úvěru), a to s ohledem na dosažení akceptovatelné míry rizika pro poskytovatele úvěru, tj. ČMZRB.
 - Kontinuální příjem žádostí o zvýhodněné záruky s finančním příspěvkem probíhal v období od 5. 1. 2010 do 31. 12. 2010, plánovaná alokace 150 mil. Kč.

Při případném vyhlášení III. výzvy bude ze strany poskytovatele podpory (ČMZRB) opět preferováno poskytování podpory formou záruk (stejně jako u II. výzvy), a to zejména z následujících důvodů:

- nižší provozní náklady na poskytování úvěrů a správu úvěrového portfolia;
- rozložení úvěrového rizika mezi dva subjekty (úvěrující banka a poskytovatel podpory);
- efektivnější z hlediska zajištění úvěru.

Program zvýhodněných půjček v Jihočeském kraji

Program (průběžný příjem žádostí o úvěry) je vyhlášen na období od 1. 4. 2012 do 31. 12. 2012. Poskytování úvěrů je po dobu trvání programu omezeno objemem disponibilních finančních prostředků. Dosud nejsou známy výsledky tohoto programu, ale je očekávána vyšší míra návratnosti (tj. menší míra defaultu) než v případě bezúročných půjček.

Fond mikropůjček (JIC)

Fond mikropůjček poskytovaných firmám z Innovation Parku JIC má cca osmiletou historii. Mikropůjčky jsou poskytovány ze zdrojů Statutárního města Brna a Jihomoravského kraje (členů sdružení právnických osob JIC).

Podmínky fondu umožňují členům inovačního parku snadnější přístup k úvěrům za podmínek výhodnějších než na trhu komerčních bank (nižší úroková sazba, žádná spoluúčast). Prostředky nejsou určeny na pořízení infrastruktury (nemovitosti, prostory), které jsou firmám k dispozici v rámci Innovation Parku JIC, jehož jsou členy.

⁶ Blíže viz <http://www.mpo-oppi.cz/start/#ostatni-dulezite-informace>.

3 Analýza stávajících možností drobných úvěrů v ČR (pokračování)

Z hlediska kapacity a podílu (1 – 3 půjčky ročně, 10 realizovaných úvěrů) na trhu se jedná o velmi malý, úzce zaměřený nástroj, který využívá provázanosti jeho příjemců s Innovation Parkem. Tento faktor ovlivňuje míru rizikovitosti poskytovaných půjček (pouze 1 rizikový úvěr za dobu realizace programu).

V návaznosti na zkušenosti s tímto nástrojem probíhá aktualizace podmínek poskytování mikropůjček (Fond JIC), a to zejména s ohledem na větší flexibilitu poskytování půjček (mj. nebude jasně ohraničena maximální výše úvěru 750 000 Kč, která pro některé typy produktů/zadatelů nebyla dostačující).

Výhodou provázanosti úvěrovaných podniků s inovačním parkem oproti ostatním poskytovatelům drobných úvěrů je kontakt na pravidelné každodenní bázi, který umožňuje sledovat vývoj těchto podniků v návaznosti na poskytnutý úvěr (obrat, tržní podíl, vývoj počtu zaměstnanců, akvizice a fúze apod.).

3.1.2 Komerční banky

Poskytování úvěrů malého rozsahu velkými komerčními bankami na trhu v České republice lze zařadit pod dva úvěrové produkty:

- **Spotřebitelské úvěry** pro fyzické osoby, které nejsou vázány na konkrétní účel a jejich využívání (čerpání) nesouvisí s podnikatelskou činností (součást retailového financování).
- **Malé korporátní úvěry** pro firemní klientelu (včetně OSVČ, drobných, malých a středních podnikatelů).

V uplynulých letech mohli drobní podnikatelé a živnostníci využívat služeb záložen a kampeliček, případně komerčních bank, přičemž poskytované objemy úvěru byly v řádek desítek tisíců Kč až desítek milionů Kč. Aktuálně žádná z komerčních bank neposkytuje produkt, který by byl zaměřen na tuto cílovou skupinu klientů a který by svým rozsahem a podmínkami odpovídal některé z kategorií mikropůjček, a to přesto, že banky disponují dostatečným objemem volných finančních zdrojů pro poskytování úvěrů (tj. dostatečnou likviditou).

Na stávajícím bankovním trhu jsou drobným a malým podnikatelům poskytovány úvěry malého objemu v rámci standardních bankovních produktů a podmínek. Podmínky souvisejí zejména s posouzením následujících faktorů úvěrovatelnosti klienta:

- Posouzení finanční situace klienta – na základě předložení podkladů (finanční výkazy, daňová přiznání). Pro komerční banky jsou úvěrovatelní především klienti s určitou historií. Začínající podnikatelé (tj. ti, kteří nemají uzavřeno alespoň jedno účetní období) jsou obecně považováni za velmi rizikovou skupinu.
- Posouzení příjmové situace, a to především na základě historie v bance (tj. stav a pohyby na běžných účtech, v případě, že klient vede platební styk u banky, u níž úvěr požaduje). Vedení platebního styku (tj. běžných a podnikatelských účtů v bance) je považováno za významný nástroj pro snižování rizikovitosti úvěru (zajišťovací instrument), a to i v kombinaci s dalšími nástroji (např. směnka, ručení budoucími pohledávkami, nemovitostmi, případně dalším majetkem v návaznosti na druh ekonomické činnosti). Hlavním kritériem pro stanovení úvěrového limitu (tj. výše úvěru, který je banka příslušnému podnikateli ochotna poskytnout) je historický vývoj příjmů klienta.

3 Analýza stávajících možností drobných úvěrů v ČR (pokračování)

- Vyhodnocení rizikovosti klienta (rizikový profil), na jehož základě je stanovena cena úvěru (tj. výše úrokové sazby). Kromě platební historie klienta a posouzení finanční situace klienta mají na jeho rizikovost vliv i další skutečnosti, a to zejména obor podnikání⁷, region, ve kterém je činnost vykonávána, případně další faktory (postavení na trhu, kvalita managementu apod.).

Kromě velkých bank se na českém trhu etabloují i malé banky, které se primárně zaměřují na retailové bankovníctví pro fyzické osoby. Tyto banky se dosud nezaměřují na poskytování drobných úvěrů malým podnikům, lze však očekávat specializaci na určitou část tohoto segmentu (především atraktivnější, méně riziková klientela, např. bývalí manažeři se stabilní historií, kteří se hodlají věnovat podnikatelským aktivitám). Také na tento typ klientů dosud nejsou zaměřeny speciální bankovní produkty.

Na základě průzkumu trhu (produktů poskytovaných komerčními bankami) jsme dospěli k následujícím závěrům:

- Existuje mezera na trhu drobných úvěrů, který pro komerční banky není atraktivní nebo je považován za příliš rizikový (drobné úvěry pro podnikatele s krátkou historií, úvěry pro ta odvětví ekonomických činností, které jsou obecně považována za riziková).
- Nejedná se o nabídku specifického produktu s podmínkami uzpůsobenými pro tuto kategorii klientů (např. z hlediska zvýhodnění podmínek pro poskytnutí úvěru či úrokové sazby), ale o standardní úvěrování na základě posouzení úvěrovatelnosti konkrétního klienta.
- Základním zajišťovacím nástrojem pro poskytování úvěrů a řešení případů platební neschopnosti je správa finančních prostředků klienta (vedení platebního styku), kterým je poskytnutí úvěru do značné míry podmíněno.

3.2 Závěry vyplývající z analýzy trhu v ČR

3.2.1 Situace na trhu mikropůjček v ČR

Na základě analýzy trhu poskytování mikropůjček jsme dospěli k níže uvedeným závěrům v několika hlavních oblastech.

Vymezení trhu mikropůjček

Dosavadní zkušenosti s poskytováním mikropůjček na trhu v ČR se týkají pouze drobných půjček v tradičním smyslu, nikoli sociálních mikropůjček.

Zaměření poskytování podpory, správa portfolia

V České republice jsou aktivně poskytovány pouze drobné úvěry (malé půjčky) s omezenou dostupností (regionální, odvětvovou nebo institucionální – jako např. Fond mikropůjček JIC). Poskytování těchto půjček nemá žádnou vazbu na sociální aspekty (terénní aktivity spojené s poskytováním a vymáháním úvěrů, orientace na aktivní politiku zaměstnanosti, respektive na podporu znevýhodněných skupin za účelem zvýšení podílu OSVČ a sociálních podniků) a není spojeno s edukačními aktivitami (tj. poskytováním tzv. smart money).

⁷ Dle obecných pravidel úvěrové analýzy jsou za rizikové obory považovány zejména drobní řemeslníci konkurující velkým obchodním společnostem – např. výroba nábytku, drobní zemědělci v živočišné výrobě – mlékařství, zpracovatelé masa. Naopak farmáři v rostlinné výrobě jsou obecně stabilní skupinou s nízkou mírou platební neschopnosti.

3 Analýza stávajících možností drobných úvěrů v ČR (pokračování)

Nejobtížnější přístup k úvěrům mají v ČR dvě skupiny potenciálních žadatelů, na které nejsou zaměřeny žádné standardní ani zvýhodněné bankovní či mimobankovní produkty. Jedná se o:

- drobné živnostníky, zemědělce a řemeslníky (OSVČ), kteří potřebují vybavení pro rozšíření svého podnikání a zaměstnání dalších osob.
- osoby s ekonomickým a sociálním vyloučením (příjemci sociálních mikropůjček v Evropě a v zemích třetího světa) pro účely zahájení činnosti jako OSVČ.

Dosud neexistuje jasná vazba mezi jednotlivými skupinami potenciálních příjemců mikropůjček a podmínkami jejich poskytování, které by zaručovaly akceptovatelnou míru úspěšnosti (respektive akceptovatelnou míru defaultu) v návaznosti na potřeby a rizikovost dané skupiny příjemců.

Z hlediska vyhodnocování úspěšnosti poskytování úvěrů je rozhodující typ poskytovatele půjček. V rámci komerčních bank a ČMZRB je po poskytnutí půjčky v rámci interního reportingu vyhodnocován další vývoj klienta především z pohledu jeho bonity (zda se nezhoršila jeho finanční situace a nezměnily podmínky, za kterých byly parametry půjčky nastaveny). Cílem tohoto posuzování je předejít ohrožení splácení úvěru, případně aktivity v rámci tzv. direct marketingu.

U menších poskytovatelů podpory (JIC) jsou vyhodnocovány i přímé dopady podpory na příjemce (růst počtu zaměstnanců, růst obratu, vývoj podílu na trhu apod.). Příznivý vývoj těchto ukazatelů může být součástí bonusu/odměny pro poskytovatele za poskytnutí půjčky (tzv. „success fee“).

Podmínky poskytování podpory

Poskytování tohoto typu půjček je z velké části založeno na vztahu mezi jejím poskytovatelem a příjemcem, a to jak ve fázi schvalování (znalost historie a bonity klienta, jeho situace a potřeb), tak ve fázi splácení (operativní řešení platebních obtíží, např. prostřednictvím změn platebních podmínek apod.).

Finanční alokace a výše poskytnutých úvěrů

V České republice existuje dlouhodobě převis poptávky (dle kvalifikovaného odhadu cca třetinový) po drobných úvěrech ze strany malých podniků a mikropodniků, což je patrné jak z vyhodnocení dosud realizovaných programů, tak z informací poskytnutých institucemi sdružujícími potenciální příjemce.

Horní hranice půjček poskytovaných drobným, malým a středním podnikatelům se nejčastěji pohybuje mezi 750 000 až 1 000 000 Kč. V rámci programů poskytujících zvýhodněné drobné úvěry byla průměrná výše úvěrů (vyjádřená prostým aritmetickým průměrem) cca 420 tis. Kč.

V ukončených programech se roční objem poskytnutých půjček pohyboval v rozmezí 120 až 300 půjček, s výjimkou roku 2003, kdy bylo poskytnuto 544 tzv. „malých“ úvěrů do 1 mil. Kč (v rámci programu KREDIT⁸).

Organizační zajištění a zdroje

Na rozdíl od ostatních zemí Evropské unie (viz kapitola 4.1 této zprávy) na českém trhu aktivně nepůsobí nebankovní subjekty se zkušenostmi s poskytováním mikropůjček v zahraničí (v zemích EU nebo v zemích třetího světa). Tyto subjekty připravují své aktivity v tomto segmentu, ale dosud nedisponují základním kapitálem potřebným k poskytnutí prvních úvěrů, případně dostatečně kapitálově vybavenými partnery/investory.

Uvedené závěry považujeme za příznaky nedostatečné rozvinutosti trhu mikropůjček v ČR.

⁸ Dle údajů uveřejněných v Podrobném přehledu o realizaci podpory malého a středního podnikání v roce 2003 (MPO ČR, Příloha č. 2).

3 Analýza stávajících možností drobných úvěrů v ČR (pokračování)

3.2.2 Rizika poskytování mikropůjček

Z dosavadních zkušeností s poskytováním podpory vyplývají slabé stránky (faktory rizikovosti) poskytování půjček malého rozsahu drobným a malým podnikatelům:

- **Nadprůměrný podíl případů platební neschopnosti** (defaultů) v portfoliu příjemců podpory – Dle údajů poskytovatelů podpory se míra úvěrových ztrát pohybuje v intervalu 20 – 30 %. Tato ztrátovost je způsobena především malou zkušeností drobných a malých podnikatelů s finančním řízením podniků, malou kapitálovou vybaveností těchto podnikatelů a jejich náchylností na tržní výkyvy.
- **Limitované využití a uplatnění zajišťovacích nástrojů** (tzv. mitigantů rizika), nejčastěji směnek. Doposud realizované programy poskytování mikropůjček nevyužívaly za účelem zajištění úvěrových rizik kombinaci více zajišťovacích nástrojů (např. bíanko směnky a vedení platebního styku, které je běžně využíváno ze strany komerčních bank).
- **Obtížná vymahatelnost** nesplácených půjček, zejména z veřejných zdrojů, což klade velké požadavky na poskytovatele úvěrů při správě portfolia.
- **Vysoké provozní náklady spojené s poskytováním úvěrů a správou úvěrového portfolia** Ačkoliv se jedná o půjčky malého rozsahu, vyžadují u poskytovatelů stejný rozsah administrativních činností a nákladů jako běžné úvěry. Nejméně provozně efektivní je financování začínajících podnikatelů, kdy je vynaloženo nejvíce provozních nákladů a úspěšnost žadatelů je z důvodu nesplnění podmínek úvěrovatelnosti nižší než u již etablovaných podniků.

3.2.3 Odhad absorpční kapacity trhu mikropůjček v ČR

Při odhadu absorpční kapacity trhu mikropůjček v ČR jsme vycházeli z následujících skutečností:

- Průměrná poptávka u dosud realizovaných programů - Roční průměrné čerpání z programů MALÉ PŮJČKY a START (v letech, kdy byla tato podpora poskytována) bylo ve výši 150 mil. Kč, přičemž průměrný převis poptávky (tj. neúspěšných žádostí o půjčku) dosahoval 30 – 35 %. Cca čtyřnásobného objemu dosahovalo čerpání úvěru z programu KREDIT, což souvisí s vyšším objemem poskytované podpory (do 2 mil. Kč, resp. do 5 mil. Kč podle podílu na způsobilých výdajích).
- Informace od oslovených poskytovatelů půjček, vyplývajících z jejich znalosti českého a zahraničních trhů.

Na základě uvedených skutečností jsme dospěli ke kvalifikovanému odhadu absorpční kapacity trhu mikropůjček v ČR, která se pohybuje mezi **150 až 200 mil. Kč ročně** a zahrnuje jak začínající příjemce, tak příjemce s historií v rámci podnikání (respektive provozování živnosti).

Odhad velikosti trhu nesouvisí pouze s finančním objemem, ale i s požadavkem na jeho „obsahu“, tj. správu portfolia. Pokud chceme stanovit reálnou částku, kterou lze poskytnout ročně prostřednictvím mikropůjček a zároveň dosáhnout přijatelného podílu rizikových úvěrů (tj. míry defaultu), je třeba uvažovat zároveň o administrativních nákladech s tímto objemem půjček spojených (tj. s kapacitou, která bude schopna zajistit výběr vhodných příjemců a stálou a flexibilní správu jejich portfolia tak, aby byla vykompenzována zvýšená rizikovost tohoto typu příjemců). Optimální personální kapacita (tj. velikost portfolia na jednoho pracovníka, požadavky na odbornost pracovníků, minimální četnost a rozsah kontaktů pracovníka s klientem, požadavky na interní reporting o jednotlivých klientech) je závislá na typu poskytovaných úvěrů, typu klientů a dalších aspektech (např. jaká bude síť poskytovatelů, tj. zda bude složení příjemců v portfoliu vázáno na jeden region apod.).

4 Analýza zahraničních zkušeností v oblasti mikrofinancování

Důležitost mikrofinancování v Evropě v posledních letech roste, a to i přesto, že ve většině evropských zemí existuje velmi rozvinutý bankovní sektor. To je způsobeno skutečností, že stále existuje skupina mikro a malých podniků majících ztížený nebo žádný přístup ke zdrojům na financování svých investic. Jedná se zejména o skupiny sociálně či jinak ekonomicky znevýhodněné (např. o začínající podnikatele, kteří byli dlouhodobě nezaměstnaní apod.).

V této části jsme se zaměřili na analýzu možností na podporu malých a středních podniků prostřednictvím mikrofinancování v zahraničí. Tuto část jsme rozdělili na trhy zemí Evropské unie a zemí třetího světa vzhledem k jejich odlišným podmínkám. Nicméně ve všech lze najít aspekty přenositelné do podmínek České republiky.

4.1 Evropská unie

V této části uvádíme programy na podporu mikrofinancování realizované evropskými institucemi (program Progress a iniciativa JASMINE) a dále vybraná schémata, jejichž prostřednictvím je mikrofinancování poskytováno podnikatelům ve vybraných členských zemích.

Produkty v oblasti mikrofinancování poskytuje také Evropská investiční banka (EIB). Nicméně neposkytuje podporu přímo podnikatelům, ale institucím, které se mikrofinancováním zabývají, a to formou přímých či nepřímých úvěrů, kapitálu formou equity nebo záruk.

4.1.1 Mikrofinancování Progress

Program Progress je iniciativou Evropské komise a EIB za spolupráce Evropského investičního fondu (EIF). Jejím cílem je zvýšení dostupnosti finančního kapitálu pro osoby, které ztratily zaměstnání nebo jsou ohrožené nezaměstnaností, osoby s problémy se vstupem na pracovní trh nebo osoby ohrožené sociálním vyloučením. Program je dále zaměřen na podporu mikropodnikatelů (do 5 až 10 zaměstnanců) včetně sociálních firem poskytujících zaměstnání nezaměstnaným či znevýhodněným skupinám.

EIF prostřednictvím programu Progress neposkytuje finanční prostředky přímo podnikatelům, ale pomáhá vybraným poskytovatelům mikroúvěrů v zemích EU, aby navýšili objem peněžních prostředků, které půjčují, a uspokojili tak větší počet žadatelů. Poskytovatelem mikroúvěrů se může stát soukromá nebo veřejnoprávní banka, nebankovní mikroúvěrová instituce a neziskový poskytovatel mikroúvěrů.

Program Progress nabízí celkem čtyři finanční produkty:

- **Seniorní úvěr** – dlouhodobé financování v rozmezí 5-7 let, v závislosti na schopnosti poskytovatelů splácet své dluhy;
- **Podřízené půjčky** - financování podřízené hlavnímu věřiteli, obvykle zvyšující strukturu kapitálu jednotlivých prostředníků (poskytovatelů);
- **Půjčky se sdílením rizika** - senior půjčky kombinované s účastí na mikropůjčkách poskytnutých prostředníky;
- **Kapitálové účasti** - investice prostřednictvím běžných nebo prioritní akcií, s investičním horizontem obvykle 6-8 let.

Záruky mikrofinancování Progress zahrnují portfolio nově vzniklých půjček nebo záruk na mikropůjčky s následujícími charakteristikami:

- Poměr záruky až do výše 75 % pro každou základní mikropůjčku / záruku.
- Délka záruky až 3 roky (garantovaná od podpisu smlouvy pro každou základní mikropůjčku / záruku).

4 Analýza zahraničních zkušeností v oblasti mikrofinancování (pokračování)

Do této doby byla podpora z programu Progress poskytnuta 16 poskytovatelům mikrofinancování v 11 zemích EU (viz následující tabulka).

Země	Název příjemce
Belgie (Brusel)	microStart
	Crédal Societé Cooperative
Bulharsko	Mikrofond AD
	JOBS Micro Financing Institution EAD
Kypr	Central Cooperative Bank
Francie	Créa-Sol
Řecko	Pancretan Cooperative Bank
Litva	Šiaulių bankas
Polsko	FM Bank
	Inicjatywa Mikro
Portugalsko	Millenium BCP
Rumunsko	Patria Credit
	FAER
	Banca Transilvania
Španělsko	ICREF
Nizozemí	Qredits

Tabulka 6 Seznam příjemců z programu Progress

Česká republika obecně tento nástroj podporuje jakožto další prostředek pro boj s nezaměstnaností. Do jeho využití se však zatím žádná instituce nezapojila, a to jednak z důvodu vysoké rizikovosti cílové skupiny a rovněž z důvodu další administrativy spojené s využitím nástroje.

Formálně spadá problematika spojená s tímto nástrojem do gescce Ministerstva práce a sociálních věcí (MPSV), kde se poslední oficiální jednání v této věci uskutečnilo 23. června 2011. Žádná z komor Parlamentu ČR doposud návrh nařízení o Evropském programu pro sociální změny a inovace neprojednávala.

MPSV se dosud nepodílelo na aktivitách poskytování drobných úvěrů na celostátní úrovni v ČR (zejména ve smyslu podílu na implementaci programů spravovaných ČMZRB popsanych v kapitole 3.1 této zprávy).

4 Analýza zahraničních zkušeností v oblasti mikrofinancování (pokračování)

4.1.2 JASMINE

JASMINE (Joint Action to Support Microfinance Institutions) je iniciativou Evropského investičního fondu a Evropského parlamentu, která byla spuštěna již v roce 2008. EIF prostřednictvím iniciativy JASMINE poskytuje technickou asistenci poskytovatelům mikrofinancování v jednotlivých členských státech, a to formou:

- institucionálního hodnocení nebo připravení ratingu realizované společností Microfinanza Rating nebo Planet Rating;
- školení na míru pro zaměstnance a řídicí pracovníky (management) vybrané poskytovatele mikrofinancí, realizované odborníky z Centra mikrofinancování - Microfinance Center, síť se sídlem v Polsku, aktivní v Asii, Africe a Evropě. Školení se zaměřují na nedostatky zjištěné během hodnocení / ratingu.

V letech 2010 a 2011 byla tato technická asistence poskytnuta 25 nebankovním poskytovatelům mikrofinancování v devíti členských státech EU.

Evropský kodex chování při poskytování mikropůjček

Jako součást iniciativy JASMINE byl vytvořen Evropský kodex chování při poskytování mikropůjček („European Code of Good Conduct for Microcredit Provision“) jako soubor doporučených pravidel pro poskytování mikropůjček a příkladů dobré praxe.

Důvodem je skutečnost, že trh s mikropůjčkami je v Evropě považován za rostoucí odvětví s významným potenciálem, ale každá členská země EU má vlastní právní a institucionální rámec pro jejich poskytování. Úvěrové podmínky v jednotlivých zemích se výrazně liší podle typu financující instituce poskytující mikropůjčky, jejich právní formy, prostředí, ve kterém působí, a jejich vlastní schopnosti uplatňovat spolehlivé a efektivní manažerské postupy. Evropský kodex má poskytovat jednotný rámec trhu s mikropůjčkami.

Principy kodexu se týkají následujících aspektů poskytování mikropůjček:

1. Vztah zákazníka a investora – oblast práv zákazníka a investora, předcházení předlužení zákazníků apod.
2. Řízení – standardy pro řízení a správu poskytování mikropůjček.
3. Řízení rizik – oblast managementu úvěrového rizika, plánování kvality portfolia, zabezpečení podvodného jednání a bezpečnostních rizik.
4. Základní standardy reportování – standardy finančního reportingu, sociálního reportingu, reportingu údajů.
5. Manažerské informační systémy – detailní běžné standardy manažerských informačních systémů.

Z kodexu tedy vyplývá, že poskytovatelé mikrofinancování by měli mít nastaveny obdobné procesy a systémy, jako mají bankovní instituce. To vyplývá i ze skutečnosti, že se jedná o finanční produkt (byť se sociálním aspektem), nikoli o dotaci.

4 Analýza zahraničních zkušeností v oblasti mikrofinancování (pokračování)

4.1.3 microStart (Belgie)

microStart je uskupení inovativních sociálních firem, které prostřednictvím mikrofinancování pomáhá belgickým drobným a malým podnikatelům, kteří kvůli nedostatku zdrojů nejsou schopni získat podporu prostřednictvím tradičního bankovního systému.

Podmínkou poskytnutí podpory je, aby se jednalo o osobu, která začíná podnikat nebo se snaží rozvíjet své podnikání a nemá žádný přístup k bankovním úvěrům kvůli své osobní, sociální či ekonomické situaci. Na druhou stranu nejsou žadatelé o mikroúvěr limitováni odvětvově.

microStart poskytuje tři typy produktů. Jejichž základní podmínky uvádíme v Tabulce 7.

	Individuální mikropůjčka	Skupinová mikropůjčka	Mikropůjčka „Svoboda“ (individuální)
Výše půjčky	500 – 10 000 EUR	500 – 5 000 EUR	500 – 10 000 EUR
Úroková míra	8,25 % p. a.	8,25 % p. a.	žádný úrok
Poplatek	5 % z první půjčené částky	5 % z první půjčené částky	od 9,5 % z první půjčené částky
Doba splatnosti	36 měsíců	30 měsíců	36 měsíců
Zajištění	Nutný ručitel pro 50 % půjčky	Solidární ručení v rámci skupiny	Nutný ručitel pro 50 % půjčky
Jiné podmínky		2-7 účastníků v rámci skupiny	

Tabulka 7 Parametry poskytovaných produktů microStart

Je důležité zmínit, že microStart neposkytuje jen finanční produkty, ale klade důraz na práci s úvěrovanými osobami/podnikateli a jejich vzdělávání. Ti tak mohou využít bezplatných služeb coachingu či speciálních vzdělávacích aktivit.

microStart využívá jako zdroj financování zejména bankovní instituci BNP Paribas Fortis a zároveň získal podporu z programu Progress (viz kapitola 4.1.1 této zprávy).

4.1.4 UnLtd (Velká Británie)

UnLtd je britská charitativní organizace, která byla založena v roce 2000. Jejím cílem je podpora zakládání a rozvoje sociálních firem, a to prostřednictvím mikrofinancování, podpůrných služeb (poradenství, coaching apod.) a networkingu.

Podpora je poskytována ve třech úrovních, které se liší výší poskytované finanční podpory a podmínkami kladenými na žadatele o tuto podporu (viz obrázek 1 na následující straně).

4 Analýza zahraničních zkušeností v oblasti mikrofinancování (pokračování)

Úroveň 1	Podpora je poskytována na velmi raná stádia vývoje sociálních firem (ve fázi nápadu). Výše podpory se pohybuje v rozmezí 500 – 5000 GBP ročně. Podpora může být využita na krytí provozních výdajů.
Úroveň 2	Podpora je poskytována sociálním firmám v rozvojové fázi. Podmínkou je, aby firma měla roční obrát minimálně 20 tis. GBP a fungovala alespoň jede rok. Výše podpory dosahuje max. 15 tis. GBP. Podpora může být využita na krytí provozních výdajů.
Úroveň 3	Úroveň 3 se zaměřuje na přenos zkušeností. Výše podpory dosahuje max. 20 tis. GBP.

Obrázek 1 Úrovně podpory poskytované UnLtd

Nedílnou součástí poskytování finanční podpory jsou také doprovodné služby, jako je poradenství, coaching a mentoring. Dle UnLtd je práce s podpořenými podnikateli a jejich edukace důležitější než samotná finanční podpora. Zejména v případě úrovně 1 jde především o podporu podnikatelských dovedností a kapacit více než o podporu finanční.

UnLtd od roku 2000 podpořila více než deset tisíc osob částkou přes 60 mil. GBP. Zdroje UnLtd jsou tvořeny kapitálem zakládajících společností a zejména organizace Millenium Commission, která distribuuje prostředky získané loteriemi ve Velké Británii.

4.1.1 ADIE (Francie)

ADIE je neziskovou organizací založenou v roce 1989 soukromými osobami. Cílem této organizace je:

- poskytovat mikrofinancování malým podnikatelům, kteří nemají přístup k bankovním úvěrům (např. nezaměstnaní nebo podnikatelé ve špatné ekonomické situaci);
- pomáhat podnikatelům se zahájením podnikání;
- podporovat podnikání ve Francii.

Od roku 1989 poskytla ADIE 106 tis. mikropůjček v celkové hodnotě 289 mil. EUR, a podpořila tak vznik 78 tis. firem a 107 tis. pracovních míst. Základní parametry produktů jsou uvedeny v následující tabulce.

Úroková míra	9,71 – 19% p. a.
Maximální výše půjčky	6 000 EUR
Doba splatnosti	6 – 30 měsíců
Zajištění	Není vyžadováno

Tabulka 8 Parametry produktů poskytovaných organizací ADIE

Úvěrové portfolio je garantováno vládním fondem až do úrovně 70% hodnoty nesplacených pohledávek (non-performing loans).

4 Analýza zahraničních zkušeností v oblasti mikrofinancování (pokračování)

Kromě finanční prostředků ADIE poskytuje malým podnikatelům následující služby:

- poradenství včetně finančního;
- zajištění pojištění odpovědnosti za škodu pro mikropodniky;
- poradenství při transakcích apod.

ADIE je financována skupinou padesáti bank. 10% zdrojů je tvořeno státním příspěvkem jako podpora na financování provozních nákladů.

4.1.6 Optimist (Německo)

Optimist je fond vedený společností GFA Consulting Group. GFA je poskytovatelem s akreditací udělenou Německým mikrofinančním institutem (Deutsches Mikrofinanz Institut – DMI). Cílem je podpořit mikro a malé podniky, které nemají přístup ke standardním bankovním produktům. Sekundárním cílem je podpora mikrofinančního trhu a zvýšení zájmu o tuto oblast mezi odbornou i laickou veřejností.

Fond Optimist byl založen v roce 2010 a předpokládá se, že bude fungovat do roku 2017. Na toto období má k dispozici 100 mil. EUR a předpokládá se realizace 13 tis. půjček. Podmínky pro udělení finanční podpory jsou shrnuty v následující tabulce.

Úroková míra	8,5% p.a.
Maximální výše půjčky	10 000 EUR (první půjčky) až 20 000 EUR (druhé a následující půjčky)
Doba splatnosti	24 měsíců (první půjčky) 36 měsíců (následující půjčky)
Další podmínky	• Určeno pro mikro a malé podniky (stáří není upřesněno) • Mladí podnikatelé, ženy a znevýhodněné osoby mohou mít zvýhodněné podmínky

Tabulka 9 Parametry produktů poskytovaných fondem Optimist

Obdobně jako v ostatních zemích je i v tomto případě finanční podpora doplněná o individuální poradenství a služby dle potřeb úvěrované osoby.

Fond Optimist je zčásti financován ze zdrojů Evropského sociálního fondu a dále Spolkového ministerstva práce a sociálních věcí a Spolkového ministerstva hospodářství a technologií.

Německý mikrofinanční institut je zastřešující organizací v oblasti mikrofinancování na území Německa, která přezkoumává a akredituje poskytovatele mikrofinancí. Zároveň těmto poskytovatelům poskytuje školicí služby za účelem zvýšení kvality administrativní kapacity a dále monitoruje a vyhodnocuje výsledky poskytovatelů.

4 Analýza zahraničních zkušeností v oblasti mikrofinancování (pokračování)

4.2 Mikrofinancování ve třetích zemích (MyELEN.com)

V zemích třetího světa je mikrofinancování vnímáno nejen jako prostředek pro podporu mikro a malých podnikatelů, ale zároveň i jako prostředek přispívající k rozvoji bankovního sektoru.

Portál MyELEN.com (my ELECTRONIC LOAN EXCHANGE NETWORK) založený českou společností Microfinance a.s. je zaměřen na alokaci finančních prostředků ve formě udržitelné rozvojové pomoci do rozvojových zemí (zejména Mexiko, Brazílie a Turecko). Aktivita tohoto portálu jsou zaměřeny především na filantropický směr poskytování mikropůjček (poskytování bankovních služeb nejchudším podnikatelům v zemích třetího světa, kteří nemají přístup k finančnímu systému, finanční výkazy ani ručení). Zdroje pro poskytování mikrofinancování jsou tvořeny příspěvky zakládajících členů a dalších soukromých donátorů.

Prostřednictvím spolupracujících institucí poskytuje MyELEN.com úvěry v řádech stovek USD (v rozmezí 100 – 500) v různých odvětvích. Podmínkou poskytnutí úvěru je vlastnictví nemovitosti (na venkově) či pevné provozy (ve městech). Podpora není poskytována začínajícím podnikatelům – podnikatel musí fungovat alespoň jeden rok. Principiálně se nejdříve půjčují menší částky a teprve v případě dobrých zkušeností větší částky s tím, že úvěrový cyklus je kratší než u komerčních úvěrů - šest měsíců až rok, s týdenními až čtrnáctidenními splátkami.

Důležitým aspektem je práce mikrofinanční instituce s úvěrovaným podnikatelem, jejíž součástí jsou i osobní návštěvy. Tato terénní činnost je finančně nákladná a musí se potom odrazit v úrokové míře, za kterou jsou prostředky půjčovány. Provozní náklady tak mohou dosahovat až 30% z celkových úrokových výnosů.

4.3 Závěry z analýzy zahraničních zkušeností

Na základě analýzy schémat poskytování mikrofinancování ve vybraných zemích lze formulovat závěry uvedené níže.

Vymezení trhu mikrofinancování

Obecně lze konstatovat, že poskytovatelé mikrofinancování vychází při definování svých produktů z definice Evropské komise (viz kapitola 1 této zprávy). Tedy, že se jedná o půjčky zpravidla do 25 tis. EUR poskytované podnikatelům/osobám, které nemají přístup ke standardním bankovním produktům. Z této skutečnosti pak vyplývají i parametry produktů a případné další podmínky poskytování podpory.

Zaměření poskytování podpory

Podpora prostřednictvím mikrofinancování není v zahraničí odvětvově omezována. Objevuje se nicméně zaměření regionální dané působností konkrétního poskytovatele (např. německý fond Optimist se zaměřuje pouze na oblast severního Německa nebo v případě Mexika působí poskytovatelé na úrovni obcí/měst). Výhodou v tomto případě je znalost poskytovatele místních podmínek a možnost navázat užší vztahy s příjemci podpory.

Je důležité zmínit, že pro poskytování podpory formou mikrofinancování je vždy důležitý sociální či rozvojový rozměr. Nejedná se tedy obecně o podporu podnikání v úzkém slova smyslu, ale spíše o celkový rozvoj daného regionu.

V případě zahraničních modelů nejsou vždy nutně podporováni začínající podnikatelé. V některých schématech se objevuje podmínka, aby firma fungovala alespoň jeden rok. Tato skutečnost je pravděpodobně dána snahou o snížení míry rizik.

4 Analýza zahraničních zkušeností v oblasti mikrofinancování (pokračování)

Podmínky poskytování podpory

Na zahraničních příkladech se ukazuje, že parametry poskytovaných produktů by měly být nastaveny maximálně v souladu s tržním prostředím. Zejména pak úroková míra nemusí být dotovaná či nulová. V některých případech je dokonce vyšší než standardní tržní. Toto je způsobeno zejména zohledněním vyšší rizikovitosti těchto produktů a vysokými provozními náklady a náklady na správu portfolia, které mohou tvořit až 30 % celkového úroku.

I přesto je tento typ podpory zajímavý pro cílové skupiny. A to zejména z toho důvodu, že se jedná o osoby, které by jinak neměly šanci získat financování ze strany bankovních institucí.

Práce s příjemci úvěrů (správa portfolia)

Důležitým aspektem je skutečnost, že finanční podpora je vždy spojena s osobním přístupem k příjemci podpory/ podnikateli. Ve všech schématech je kladen důraz na další vzdělávání podnikatelů, poradenství, coaching a mentoring s cílem zvyšovat podnikatelské dovednosti, a tím i stabilitu příjemce podpory/podnikatele.

Osobní přístup nezřídka zahrnuje i návštěvy poskytovatele přímo v místě podnikání příjemce podpory za účelem monitorování situace s cílem případně včas řešit problémy, které by mohly nastat např. se splácením poskytnuté půjčky. Toto samozřejmě navyšuje provozní náklady poskytovatele a musí se zohlednit v nastavení parametrů poskytovaných produktů.

Přístup poskytovatelů mikrofinancování zahrnuje i skutečnost, že v případě prvních půjček jsou poskytovány nižší částky a pokud úvěrovaná osoba plní své povinnosti, tak při dalších žádostech může získat částky vyšší. Toto dále přispívá k výchově a vzdělávání podnikatelů.

Finanční alokace a výše poskytnutých úvěrů

Obecně lze říci, že objem poskytovaných prostředků není vysoký. Snahou poskytovatelů je udržet si takový objem, který odpovídá jejich schopnosti spravovat úvěrové portfolio zejména s ohledem na výše zmíněný osobní přístup k úvěrovaným osobám. To je důležité zejména v otázkách případného vymáhání dlužných částek, aby nedocházelo k situacím, kdy by poskytovatel nebyl schopen dlužné částky vymáhat, a podnikatelé by ztratili motivaci splácet, protože by jim nehrozil postih.

Organizační zajištění a zdroje

Poskytovatelé nejsou vždy bankovní institucí. V mnoha případech se jedná o neziskové či charitativní instituce, což souvisí s převážně sociálním aspektem mikrofinancování v analyzovaných zemích. Důležitá je ovšem znalost místních podmínek a schopnost navázat kontakt s příjemcem podpory, protože u tohoto typu financování je velmi důležitá důvěra a osobní vztah mezi poskytovatelem a příjemcem podpory.

Jak vyplývá z uvedených příkladů, jsou zdroje poskytovatelů mikrofinancování tvořeny zejména zdroji soukromými (banky, příp. soukromí donátoři) a v omezené míře zdroji veřejnými (např. SRN nebo Velká Británie). Zajímavý je v tomto ohledu francouzský koncept, kdy kapitál na mikropůjčky je poskytován skupinou bank a stát dává záruky na poskytnuté mikropůjčky.

5 Doporučení

V této kapitole formulujeme doporučení, jejichž cílem je navrhnout základní aspekty pro poskytování mikropůjček v České republice v rámci implementace finančních nástrojů v programovém období 2014 – 2020. Doporučení jsme strukturovali do několika hlavních oblastí:

- Zaměření poskytování podpory;
- Podmínky poskytování podpory;
- Práce s příjemci úvěrů (správa portfolia);
- Finanční alokace;
- Implementační struktura.

5.1 Zaměření poskytování podpory formou mikropůjček

Předpokladem pro úspěšnou a efektivní realizaci podpory prostřednictvím mikropůjček je jednoznačné vydefinování aspektů jejich poskytování. Zejména je nutné jasně stanovit cíle podpory (včetně předpokládané úrovně ziskovosti), cílových skupin a účelu úvěrů (tzn. vymezení způsobilých kategorií nákladů – zda budou prostřednictvím mikropůjček financovány investiční náklady nebo i provozní kapitál v případě, že bude moci být podporován v rámci finančních nástrojů).

5.1.1 Vymezení trhu a cílových skupin

Na počátku je nutné definovat zaměření trhu a cílových skupin, protože je třeba rozlišovat mezi tržním a sociálním zaměřením mikropůjček (viz kategorie definované v kapitole 1 této zprávy). Každá kategorie má rozdílné požadavky na podmínky poskytovaných úvěrů, péči o úvěrové portfolio a specifická rizika.

Jako nejvhodnější skupiny příjemců podpory ve formě mikropůjček v České republice se jeví následující:

- malí zemědělci/farmáři ;
- drobní živnostníci, řemeslníci a mikropodniky;
- sociálně či ekonomicky znevýhodněné skupiny za účelem zvýšení počtu podnikajících (OSVČ, sociální podniky).

Zároveň je při vymezení cílových skupin potřeba oddělit tento typ podpory od podpory začínajícím podnikatelům (start-ups), neboť pro ty jsou definovány jiné typy podpory (např. seed fondy apod.).

5.1.2 Návrh odvětvového zaměření vycházejícího z Nařízení EK pro období 2014 – 2020

Na základě zjištění vyplývajících z analýz českého trhu a zahraničních trhů jsme identifikovali několik oblastí podporovaných v programovém období 2014 – 2020, při jejichž implementaci by bylo možné využít formu mikrofinancování. Naše doporučení vycházejí z návrhu tematických oblastí pro programové období 2014+ a z výsledků předchozího hodnocení. Výsledný návrh oblastí (ve znění odpovídající návrhu v kartách tematických oblastí) je uveden v tabulce 10.

5 Doporučení (pokračování)

Tematická oblast období 2014 – 2020	Aktivity vhodné pro podporu formou mikrofinancování	Cílové skupiny
Trh práce a vzdělávání	Podpora zaměstnanosti osob ohrožených exkluzí (sebezaměstnávání) Zavádění nových nástrojů aktivní politiky zaměstnanosti Podpora vzniku pracovních míst sebezaměstnáváním Kreativita a inovace pro zaměstnanost	občané – nezaměstnaní dlouhodobě nezaměstnaní skupiny ohrožené sociální exkluzí (zejména na pracovním trhu)
Funkční výzkumný a inovační systém	Komerencializace výsledků vědy, výzkumu, vývoje a inovací – podpora zakládání nových firem využívajících tyto výsledky Zavádění nových produktů na bázi efektivních technologií	začínající podniky
Konkurenceschopné podniky	Zakládání a rozvoj podniků Rozvoj služeb subjektů inovační infrastruktury	začínající podniky subjekty inovační infrastruktury
Mobilita, dostupnost, sítě, energie	Nebyly identifikovány žádné aktivity vhodné pro podporu formou mikrofinancování.	
Efektivní správa a instituce	Nebyly identifikovány žádné aktivity vhodné pro podporu formou mikrofinancování.	
Integrovaný rozvoj území	Použití nástrojů finančního inženýrství a obrátkových fondů na regionální úrovni Podpora „regionálního“ podnikání Integrace sociálně vyloučených a ohrožených skupin obyvatelstva na místní úrovni prostřednictvím podpory sebezaměstnávání	Regionální / místní podnikatelé Osoby ohrožené sociálním vyloučením
Boj s chudobou, sociální začleňování a zdraví	Integrace sociálně vyloučených a ohrožených skupin obyvatelstva na místní úrovni prostřednictvím podpory sebezaměstnávání Sociální podnikání a sociální inovace	Osoby ohrožené sociálním vyloučením Začínající podnikatelé / podniky rozvíjející sociální inovace
Životní prostředí	Zavádění ekoinovací Podpora procesů vedoucích k energetickým úsporám (např. zateplování budov, efektivní technologie vytápění)	Začínající podniky, podnikatelé

Tabulka 10: Návrh tematických oblastí podporovaných v období 2014 - 2020 a jejich vazba na mikropůjčky

Můžeme rozlišit tři hlavní oblasti podpory:

- Podpora inovativního podnikání pro začínající, malé a střední podniky** – mikrofinancování jako doplněk dalších finančních nástrojů (pro ty podnikatele, obory a aktivity, kteří poptávají pouze malé finanční zdroje) a dalších forem jejich podpory, která by měla zahrnovat poradenství, coaching apod. Jedná se tedy o „tradiční“ podporu inovací, včetně komercializace výsledků VaV prostřednictvím nových podniků, která je zaměřená na určitý segment malých a středních podniků.

5 Doporučení (pokračování)

- **Podpora zvýšení zaměstnanosti a podnikavosti** – mikropůjčky jako součást nástrojů na podporu zaměstnanosti, zacílené především na nejvíce ohrožené osoby na trhu práce (mladí lidé a absolventi, ženy, dlouhodobě nezaměstnaní a osoby ohrožené sociálním vyloučením). Sebezaměstnávání je jednou z možností, jak se uplatnit na trhu práce. I zde je jednou z překážek nedostatek vstupního kapitálu na rozjezd podnikání, kterou může poskytování mikropůjček pomoci překonat. Stejně jako v předchozí oblasti jsou však mikropůjčky pouze doplňkem k další paletě nástrojů zaměřených na podporu této cílové skupiny a zaměstnanosti (školení, vzdělávání, odborné, individuální poradenství atd.) a prostředkem, jak tyto nástroje zapojit do realizace konkrétní akce.
- **Podpora regionálního a místního podnikání** – mikropůjčky mohou být i doplňujícím nástrojem zaměřeným na podporu vyváženého územního rozvoje a rozvoje slabších, perifernějších regionů (např. vymezených na základě analogických kritérií jako pro regiony se soustředěnou podporou státu v období 2007 – 2013). V těchto regionech se budou mnohem méně objevovat špičkové, technologicky inovativní firmy, ale častěji se bude jednat o podnikatele nabízející tradiční i základní služby a produkty. Jejich úspěch je ale pro tyto regiony důležitý – přispívají k místní zaměstnanosti, vytvářejí nová pracovní místa, zvyšují atraktivitu lokalit díky dostupnosti nabízených služeb a produktů. Poskytnutí mikrofinancování je jednou z forem, jak rozvoj těchto aktivit podpořit. Všeobecně lze cílovou skupinu definovat jako drobné a malé podnikatele/živnostníky v širokém spektru ekonomických činností, jejichž podpora je ale součástí intervencí zaměřených na rozvoj slabších, periferních, venkovských a zemědělských regionů.

Kromě výše zmíněných oblastí může být mikrofinancování jako nástroj podpory využito i jako součást dalších tematických oblastí pro budoucí programové období, v základu se ale bude vždy jednat o jeden z předchozích cílů. Jako příklad lze uvést podporu sociálních inovací či ekoinovací, kde mikrofinancování může být využito jako nástroj podporující rozjezd a rozvoj nových podniků zaměřených na tento typ inovací.

5.2 Podmínky poskytování podpory ve formě mikropůjček

Pro nastavení podmínek poskytování mikropůjček je třeba vyjasnit čtyři základní okruhy:

- situace na trhu v ČR a tržní podmínky;
- účel a zaměření mikropůjčky;
- specifika cílových skupin příjemců podpory;
- akceptovatelná míra rizika.

Podmínky poskytování podpory ve formě mikropůjček by měly být nastaveny tak, aby zohledňovaly následující specifika tohoto typu financování.

Situace na trhu v ČR a tržní podmínky

Nastavení podpory formou mikropůjček by mělo respektovat tržní situaci a orientovat se na zaplnění mezery na trhu, nikoli na vytěsnění aktuálně poskytovaných produktů a služeb komerčního charakteru. Smyslem zaměření podpory formou mikropůjček by proto mělo být (v souladu s přístupem uplatňovaným ze strany EK) rozšíření přístupu vybraných cílových skupin k získání návratných finančních prostředků, nikoli narušení tržního prostředí a tržních zvyklostí při schvalování úvěru.

Ačkoli se bude jednat o nové produkty pro dosud opomíjené skupiny příjemců, měly by se parametry těchto produktů odvíjet od nastavení komerčních produktů (především z hlediska schvalování žádosti o úvěr, úrokové sazby, podmínek zajištění), byť s určitou mírou zvýhodnění. Jako vhodná se jeví pouze taková míra zvýhodnění, která se zcela nevymyká standardnímu tržnímu prostředí:

- Velikost úrokové sazby by měla respektovat hodnotu finančních zdrojů na mezibankovním trhu s průměrnou mírou zvýhodnění pro příjemce podpory (viz níže). S ohledem na české i zahraniční zkušenosti s poskytováním drobných úvěrů se jako vhodné nejeví stanovení nulové či výrazně dotované výše úrokové sazby.

5 Doporučení (pokračování)

- Podmínkou schválení úvěru by měly být podklady prokazující žadatelovu úvěrovatelnost, tzn. schopnost splácet úvěr.
- Součástí podmínek poskytnutí úvěru by měly být nástroje snižující úvěrová rizika (tzv. mitiganty kreditního rizika), jako jsou např. finanční nebo majetková spoluúčasť žadatele, zajištění úvěru a smluvní ujednání umožňující/zaručující vymahatelnost úvěrových pohledávek (např. možnost zesplatnit úvěr při dlouhodobém a závažném porušování podmínek poskytnutí úvěru).

V této souvislosti poukazujeme na to, že respektování tržního prostředí by se nikdy nemělo dostat do rozporu se základními pravidly pro poskytování mikropůjček obsaženými v Evropském kodexu chování při poskytování mikropůjček (viz kapitola 4.1.2).

Účel a zaměření mikropůjčky

Stejně jako v případě běžně poskytovaných úvěrů je třeba podmínky poskytnutí půjčky vázat na:

- Typ mikropůjčky – Zatímco u tradičních mikropůjček lze očekávat průměrnou výši úvěru v obdobné výši jako v dosud realizovaných programech (tj. v intervalu cca 400 – 500 tis. Kč), u sociálních mikropůjček by se průměrný objem měl více přibližovat tržní praxi v evropských zemích, tj. třetinovému až polovičnímu průměrnému objemu jedné půjčky ve srovnání s tradiční formou mikropůjček. S touto očekávanou výší by měly korespondovat podmínky poskytování půjček (minimální a maximální objem poskytnuté podpory), přičemž pro každý typ půjčky by měl být interval nastaven v jiném rozsahu (s jinými hraničními hodnotami). U tradičního typu mikropůjček doporučujeme umožnit větší flexibilitu výše úvěru, zejména pokud jde o horní hranici výše půjčky. Obdobně je třeba rozlišit maximální délku úvěru, kdy pro půjčky určené sociálně znevýhodněným skupinám je vhodné omezit dobu úvěru na kratší dobu tak, jak je obvyklé v zahraničí.
- Účel půjčky – Při stanovení podmínek poskytnutí podpory je třeba zohlednit, zda se jedná o půjčku na pořízení majetku (tj. investiční financování) nebo provozní financování (např. na nákup pracovního kapitálu či krytí dočasného výpadku cash flow). Oběma těmito kategoriím by měla odpovídat jiná hranice pro výši úvěru a jiné podmínky, zejména zajištění úvěru.
- Vázanost účelem půjčky – Je třeba jasně stanovit, zda bude poskytnutí úvěru striktně účelové (např. v návaznosti na konkrétní schválený záměr/business plán), případně jaká míra volnosti využití bude příjemcům (v návaznosti na malý objem poskytnuté částky) ponechána. Tomu by mělo odpovídat i nastavení podmínek (čím volnější účel úvěru, tím striktnější podmínky jeho poskytování).

Specifika cílových skupin příjemců podpory

Každá cílová skupina, která bude mít přístup k podpoře formou mikropůjček, je specifická, a tomu by měly odpovídat podmínky poskytování úvěru:

- Výše úrokové sazby by měla vycházet ze situace na trhu (v případě sociálních mikropůjček by měla být výše úrokové sazby pod úrovní spotřebitelských úvěrů, v případě tradičních mikropůjček pro mikropodniky a živnostníky by měla být tato výše pod úrovní úrokových sazeb pro malé korporátní úvěry).
- Finanční či majetková spoluúčasť by měla být vyžadována v případě žadatelů, u kterých je třeba zajistit vlastní angažovanost na poskytnutí podpory. To se týká zejména nejrizikovějších skupin potenciálních skupin příjemců (některé typy znevýhodněných skupin žádajících o půjčku za účelem sebezaměstnávání, případně žadatelé bez historie nebo s rizikovou historií, např. insolventi).
- Další nástroje zajištění úvěru, případně jejich kombinace, by měly rovněž zohledňovat typ žadatele o úvěr. Oproti dosavadní praxi v poskytování úvěrů by mělo být ve větší míře využíváno ručení vlastním majetkem žadatele. Podle míry rizikovitosti daného příjemce může být doplňkově kombinované se směnkou, jejíž schopnost snížit úvěrové riziko je omezena zejména v případě sociálních mikropůjček.

5 Doporučení (pokračování)

- Požadované podklady pro posouzení úvěrovatelnosti žadatele o úvěr by měly vycházet z typu příjemce (založení a historie právnické osoby, podklady prokazující znevýhodnění fyzické osoby). Zároveň by součástí posuzování úvěrovatelnosti žadatele měla být vždy životaschopnost záměru (tj. business plánu). Pomoc s přípravou tohoto záměru by měla být součástí edukačních činností (viz níže). Tento podklad je významným zdrojem posouzení v případě podpory začínajícím podnikatelům, kteří jsou při žádosti o úvěr u komerčních bank limitováni nedostatečnou platební a úvěrovou historií a mikropůjčky jsou jednou z cest, jak jejich přístup k půjčkám usnadnit.

Akceptovatelná míra rizika

Podmínky úvěrovatelnosti klienta a parametry úvěrů by měly respektovat cíle a podmínky, které budou součástí implementace příslušného programu podpory. To se týká především kvantifikovatelných indikátorů, zejména akceptovatelné míry defaultu (respektive podílu rizikových úvěrů v portfoliu).

Těmto parametrům programu lze částečně uzpůsobit parametry poskytování mikropůjček (zejména striktnost úvěrových podmínek a výši úrokové sazby).

Míra rizikovitosti je odlišná podle jednotlivých typů příjemců. Za nejrizikovější z hlediska pravděpodobnosti budoucí platební neschopnosti lze považovat OSVČ či podnikatele bez podnikatelské historie a cílové skupiny sociálních mikropůjček, tj. většinu skupin, které jsou považovány za znevýhodněné.

5.3 Finanční alokace a výše poskytnutých úvěrů

Ačkoli jsme na základě výsledků analýz a expertních odhadů odvodili pravděpodobnou míru absorpční kapacity (viz kapitola 3.2.3 této zprávy), bude nezbytné před jakýmkoli rozhodnutím o realizaci podpory prostřednictvím mikrofinancování provést detailní analýzu potřebnosti a absorpční kapacity včetně vyhodnocení velikosti trhu a podmínek, za kterých se má podpora poskytovat. A to z toho důvodu, aby nedošlo k distorzím na trhu a nebyl znemožněn vstup dalších poskytovatelů mikropůjček.

I s ohledem na skutečnost, že tento tržní segment není v České republice rozvinutý, je nezbytné velmi obezřetně stanovovat prvotní alokace na tento typ podpory. Finanční alokace by poskytovatelům neměly být převedeny najednou, ale postupně formou tranší. Před každou další tranší by mělo být provedeno vyhodnocení výsledků a dopadů předchozího kola a stanovení odhadů na budoucí období. Toto umožní reagovat na vývoj trhu v tomto segmentu včetně případné konkurence.

Zároveň je nutné při stanovování alokace brát v úvahu administrativní kapacitu poskytovatele s ohledem na přijatelný podíl rizikových úvěrů (tj. míry defaultu). Poskytovatel musí být schopen zajistit výběr vhodných příjemců a stálou a flexibilní správu jejich portfolia tak, aby byla vykompenzována zvýšená rizikovitost tohoto typu příjemců.

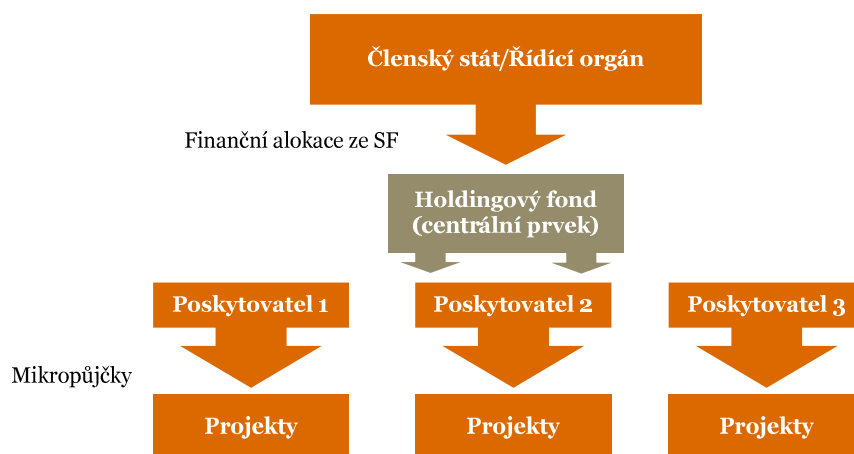
5.4 Implementační struktura

Při definování doporučení ohledně implementační struktury jsme vycházeli z následujících východisek (závěrů provedených analýz):

- na českém trhu v tuto chvíli neexistuje široká škála institucí se zkušenostmi v oblasti mikrofinancování;
- organizační schéma by mělo být uzpůsobeno tak, aby umožňovalo úzký kontakt mezi poskytovatelem a příjemcem podpory;
- zároveň je nutné zajistit kvalitu procesů poskytovatele obdobnou jako u bankovních institucí;
- dále by mělo dojít k aktivizaci poskytovatelů mikrofinancování.

Z těchto důvodů navrhuje nastavit implementační strukturu tak, jak je uvedena v následujícím obrázku. Schéma vychází ze zkušeností s finančními nástroji v tomto programovacím období a návrhů nařízení EK pro období 2014–2020. To znamená, že po vyhlášení finálního znění může nastat potřeba toto schéma upravit, aby bylo v souladu s legislativou. Samozřejmostí je, že by implementační struktura měla vždy odpovídat potřebám řídicího orgánu poskytujícího finanční alokaci a cílům daného operačního programu.

5 Doporučení (pokračování)

Obrázek 2 Návrh implementační struktury poskytování mikropůjček v České republice

Řídící orgán je odpovědný za realizaci operačního programu. Na základě rozhodnutí monitorovacího výboru poskytne finanční prostředky holdingovému fondu. Řídící orgán je dále odpovědný za kontrolu a monitorování prostředků.

Holdingsový fond je centrálním prvkem implementační struktury, který si dle cílů a podmínek stanovených řídicím orgánem vybere vhodné poskytovatele mikrofinancování. Holdingsový fond by měl vybraným poskytovatelům mikrofinancování poskytovat mimo jiné asistenci či know-how při správě portfolia (včetně vzdělávání). Tím bude přispívat k rozvoji tohoto tržního segmentu v České republice a napomáhat eliminaci rizik souvisejících se ztrátami. Vhodným subjektem se jeví celostátně působící instituce se sítí regionálních poboček.

Poskytovatelé by měli být vybráni tak, aby byla garantována jejich znalost podmínek v daném regionu/odvětví a zároveň aby bylo možné zajistit přímý kontakt s příjemcem podpory a individuální přístup k němu. Výhodou zapojení poskytovatelů do implementační struktury je i možnost využít jejich vazbu na klienty (v rámci správy portfolia) k podrobnému monitorování a hodnocení dopadů podpory poskytnuté formou mikropůjčky i v průběhu splácení půjčky nebo po jejím splácení (tj. zejména vývoj finanční situace, počet zaměstnanců apod.).

5.5 Edukace příjemců půjček, správa portfolia

Z analýzy tržního prostředí v ČR a zahraničních zkušeností vyplývá, že úspěšnost poskytování mikropůjček a s ní spojená ziskovost jejich poskytovatele významně souvisí se způsobem, jakým probíhá komunikace s příjemci mikropůjček, a to jak ve fázi sjednávání, tak ve fázi splácení (tj. správy portfolia).

Ve fázi sjednávání půjčky se jedná především o finanční vzdělávání příjemců podpory. Pro tyto aktivity je na bankovním trhu užíván pojem „smart money“, který vyjadřuje soubor aktivit zaměřených na zvyšování finanční/ekonomické gramotnosti klientů (neboli schopnosti ovládat vlastní finance).

Ve vzájemné úvahu cílové skupiny podpory poskytované formou mikropůjček, jedná se o typy příjemců, u nichž je míra finanční gramotnosti obecně velmi nízká. To vyplývá jak ze zkušeností poskytovatelů úvěrů, tak institucí sdružujících potenciální příjemce mikropůjček. Velká část podnikatelů selhává při jednání s bankami, dalšími poskytovateli půjček či investory z důvodu neschopnosti připravit podnikatelský plán, podklady pro posouzení úvěrovatelnosti či splátkového kalendáře.

5 Doporučení (pokračování)

Poskytování mikropůjček by proto mělo být již **ve fázi přípravy a vyřizování žádosti o půjčku** spojeno s individuální péčí o příjemce podpory (tj. poradenství, coaching, mentoring), čemuž by mělo odpovídat i zastoupení subjektu, schopného tuto činnost vykonávat, v implementační struktuře podpory (viz předchozí část).

Vzdělávání, coaching, mentoring žadatelů o podporu by měl zahrnovat zejména následující oblasti:

- zvyšování finanční gramotnosti (tj. dovedností pro správu osobních/podnikových financí, finančních aktiv a závazků, kompetentnost pro správu osobního/podnikového rozpočtu z hlediska stanovení finančních cílů a rozhodování o alokaci finančních zdrojů);
- příprava business plánu, marketingové strategie včetně identifikace tržního potenciálu a definování žádoucího cílového podílu na trhu;
- trénink vyjednávacích schopností a dovedností pro účely jednání s poskytovateli podpory, případně s potenciálními investory (pomoc žadatelům obstát při jednáních, argumentační schopnosti);
- pomoc s odbytem.⁹

Další činností spojenou s poskytováním mikropůjček je **správa portfolia** ve smyslu realizace kroků pro předcházení případů defaultu¹⁰ příjemce a řešení rizikových úvěrů, včetně vymáhání pohledávek. Vzhledem k faktorům rizikovosti příjemců mikropůjček (viz kapitola 3.2) je nezbytné flexibilně řešit výpadky v Cash Flow, dočasnou platební neschopnost a další faktory, které mohou vést k defaultům příjemců podpory.

Obsluha příjemců mikropůjček v rámci udržitelnosti podpory by proto měla zahrnout pravidelnou komunikaci a sledování vývoje jejich finanční kondice a vývoje podnikatelského záměru. Stejně jako v případě sjednávání úvěru by vzájemný vztah měl vycházet z pravidelného osobního kontaktu a vzájemné důvěry tak, aby byl poskytovatel včas příjemcem obeznámen s riziky, kterými je ohroženo splácení jeho úvěru. U mikropůjček bývají obvyklé operativní úpravy splátkového kalendáře v průběhu splácení, odklad splátek apod. Tyto kroky je možné současně vykompenzovat zpřísněním podmínek úvěru např. dozajištěním úvěru (tj. doplněním dalšího zajišťovacího nástroje).

Uvedené činnosti nezbytné pro úspěšný start programu mikropůjček a zajištění jeho dopadů je třeba brát v úvahu s ohledem na stanovení finanční alokace a výše poskytnutých úvěrů (viz kapitola 5.3).

⁹ Na realizaci tohoto typu aktivit (školicích, vzdělávacích a rekvalifikačních) spojených s cíli sociálních mikropůjček (zvýšení počtu podnikajících/OSVČ mezi znevýhodněnými skupinami) byl zaměřen např. projekt INNOSTART, realizovaný v letech 2005 – 2008 v Ústeckém kraji. Propojením s podporou formou mikropůjček by obdobný projekt mohl dosáhnout mnohem významnějšího efektu a zvýšit počet osob, které skutečně úspěšně zahájí vlastní podnikání jako OSVČ.

¹⁰ Neschopnost dostát svým úvěrovým závazkům.

PricewaterhouseCoopers Česká republika, s.r.o., se sídlem Kateřinská 40/466, 120 00 Praha 2, IČ: 61063029, zapsaná v obchodním rejstříku vedeném Městským soudem v Praze, oddíl C, vložka 43246.

© 2012 PricewaterhouseCoopers Česká republika, s.r.o. Všechna práva vyhrazena. "PwC" je značka, pod níž členské společnosti PricewaterhouseCoopers International Limited (PwCIL) podnikají a poskytují své služby. Společně tvoří světovou síť společností PwC. Každá společnost je samostatným právním subjektem a jednotlivé společnosti nezastupují síť PwCIL ani žádnou jinou členskou společnost. PwCIL neposkytuje žádné služby klientům. PwCIL neodpovídá za jednání či opomenutí jednotlivých společností sítě PwC, ani nemůže kontrolovat výkon jejich profesionální činnosti či je jakýmkoli způsobem ovlivňovat.